

Paul G. Cressey

TAKSİ-DANS SALONU

*Ticarileşmiş Eğlence ve Şehir Hayatı Üzerine
Sosyolojik Bir İnceleme*

Türkçe Söyleyen
Cemre Su Kavalalı

HERETİK

TAKSİ-DANS SALONU

The Taxi Dance Hall

Paul G. Cressey, 1932

Heretik Yayınları: 118 Sosyoloji Serisi: 30

ISBN: 978-605-9436-85-4

©2025 Heretik Basın Yayın

Tüm hakları saklıdır. Yayıncı izni olmadan kısmen de olsa fotokopi, film, vb. elektronik ve mekanik yöntemlerle çoğaltılamaz.

1. Baskı: Eylül 2025, Ankara

Türkçe Söyleyen: Cemre Su Kavalalı

Editör: Nazlı Müge Önder

Sayfa Düzeni ve Kapak: Ali İmren

Heretik Basın Yayın ve Organizasyon Tic. Ltd. Şti.

Aziziye Mahallesi, Kuloğlu Sok. 15/2, Çankaya, Ankara

Tel: +90 (312) 418 52 00 • Faks: +90 (312) 418 50 00

Sertifika No: 41952

İnternet Sitesi: heretik.com.tr

Twitter: twitter.com/heretikyayin

Instagram: instagram.com/heretikyayin

E-mail: info@heretik.com.tr

Bizim Büro Basım Evi Yayın ve Dağ. Hiz. San. ve Tic. Ltd. Şti.

Zübeyde Hanım Mah. Sedef Cad. 6/A Altındağ/Ankara

Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

Takdim (Levent Ünsaldı).....	7
Önsöz (Jessie F. Binford).....	21
Giriş (Ernest W. Burgess)	23
Yazarın Önsözü	29

Birinci Kısım

Taksi-Dans Salonu Nedir?

Birinci Bölüm: Taksi-Dans Salonunda Bir Gece	35
İkinci Bölüm: Bir Tıp Olarak Taksi-Dans Salonu.....	49

İkinci Kısım

Taksi-Dansçı ve Dünyası

Üçüncü Bölüm: Toplumsal Bir Dünya Olarak Taksi-Dans Salonu	65
Dördüncü Bölüm: Taksi-Dansçının Ailesi ve Toplumsal Arka Planı	93
Beşinci Bölüm: Taksi-Dansçının Yaşam Döngüsü.....	133

Üçüncü Kısım

Müşteri ve Sorunları

Altıncı Bölüm: Müşteri Kimdir ve Nereden Gelir?	163
Yedinci Bölüm: Filipinli ve Taksi-Dans Salonu.....	211

Dördüncü Kısım

Taksi-Dans Salonunun Doğal Tarihi ve Ekolojisi

Sekizinci Bölüm: Taksi-Dans Salonunun Kökeni 249

Dokuzuncu Bölüm: Taksi-Dans

Salonunun Halkla Buluşması 275

Onuncu Bölüm: Taksi-Dans Salonları

Arasında Rekabet, Çatışma ve Uzmanlaşma..... 293

On Birinci Bölüm: Taksi-Dans

Salonunun Konumu 309

Beşinci Kısım

Taksi-Dans Salonu Sorunu

On İkinci Bölüm: Bireysel Ahlaki Çöküş..... 325

On Üçüncü Bölüm: Taksi-Dans

Salonu ve Sosyal Reform..... 355

Takdim

Naif Ampirizm ve Ahlakçılık

Chicago Ekolünün serüveni, 1892’de Chicago Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nün kurulmasıyla başlar. Albion W. Small’ın kurucu başkanlığında şekillenen bölüm, kısa süre içinde William I. Thomas, Robert E. Park, Ernest W. Burgess gibi isimlerin etrafında kent merkezli ve saha temelli bir araştırma geleneği inşa eder. Bu ekolün ortaya çıkışı, yalnızca bir bölümün ya da disiplinin kuruluşu değil, Amerikan sosyolojisinde özgün bir metodolojik ve politik hattın doğuşudur. Burada sosyoloji, kütüphane raflarından çok caddelerde, tren istasyonlarında, limanlarda, çöküntü bölgelerinde, polis kayıtlarında, mahkeme tutanaklarında, işçi mahallelerinde yapılır.

20. yüzyıl başlarında Chicago, Amerikan demokrasisinin “mikrokozmosu” olarak görülür: hızla sanayileşen, milyonlarca göçmen çeken, etnik mahallelere bölünmüş, “sosyal sorunlarla” kaynayan bir metropol. Bu şehir, aynı anda hem toplumsal çeşitliliğin hem de eşitsizliğin, hem kültürel melezleşmenin hem de sert mekânsal ve sınıfsal ayrışmanın sahnesidir. Sosyolog için burası, laboratuvarın cam tüplerini, mikroskobunu ve ölçüm aletlerini kentin caddelerine, meydanlarına, arka sokaklarına taşımak anlamına gelir.

Park’ın gazetecilikten getirdiği saha refleksi, Thomas’ın Avrupa göçmen toplulukları üzerine çalışırken geliştirdiği

etnografik hassasiyetle birleşir. Thomas'ın *The Polish Peasant in Europe and America*'sı,¹ yalnızca bir göçmen grubunun hikâyesini değil, yaşam öyküsü, mektup ve dava dosyası gibi belgelerin nasıl sosyolojik malzemeye dönüştürülebileceğini gösterir. Park ve Burgess şehri, etkileşim hâlindeki “kentsel bölgelerden” oluşan dinamik bir “organizma” olarak kavrar. Ekolün kurucuları sahaya inen araştırmacı figürünü yerleştirir. Ardından gelen kuşak ise (Wirth, Shaw, McKay, Anderson, Cressey) bu mirası suç ve sapma sosyolojisi, göçmen grupların adaptasyonu, kentsel marjinalite gibi alt alanlarda derinleştirir.² Konu ne olursa olsun, bu ekolde araştırmacının elindeki vazgeçilmez yöntemsel araçlar katımlı gözlem, vaka incelemesi (*case study*), yaşam öyküsü ve monografidir.

Monografi, burada yalnızca bir betimleme türü değil, bilginin örgütlenme biçimidir. Bir mahalle, meslek grubu, kurum ya da alt-kültür, başlı başına bir inceleme nesnesi olarak ele alınır; araştırma, onun “tam hikâyesini” çıkarmayı hedefler. Bu hikâye; istatistik, harita, saha notu, görüşme ve belgeyi bütüncül bir çerçevede bir araya getirir. Temel ilke, toplumsal ilişkileri kendi doğal akışı içinde, bizzat ve doğrudan gözlemlemektir. *In situ* gözlem olarak adlandı-

1 William I. Thomas & Florian Znaniecki, *The Polish Peasant in Europe and America*, 5 cilt, Boston: Badger, 1918-1920.

2 Louis Wirth, *The Ghetto*. Chicago: University of Chicago Press, 1928. Clifford R. Shaw, *The Jack-Roller: A Delinquent Boy's Own Story*. Chicago: University of Chicago Press, 1930. Clifford R. Shaw & Henry D. McKay, *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. Chicago: University of Chicago Press, 1942. Nels Anderson, *The Hobo: The Sociology of the Homeless Man*. Chicago: University of Chicago Press, 1923.

rılan bu yaklaşım; davranışları, konuşmaları, gündelik ritüelleri ve mekânsal düzenleri yerinde, akışına müdahale etmeden izleme prensibine dayanır. Bu ilke doğrultusunda üretilen betimlemeler, hem ayrıntı zenginliği hem de “olduğu gibi” gösterme iddiasıyla öne çıkar.

Oysa bu verilerin toplanışı, seçimi, sınıflandırılması ve tasviri, bazen araştırmacının kendisinin dahi farkında olmadığı birtakım önkabullere dayanır. Kent, çoğu kez biyolojik bir organizma metaforuyla kavranır ve Burgess’in 1925’te geliştirdiği dairesel kent modelinde olduğu gibi³, merkezden dışa doğru ardışık halkalar hâlinde yayılmış “doğal bölgelere” ayrıştırılır. Merkezî iş alanı, geçiş bölgesi, işçi sınıfı yerleşim alanı, orta sınıf konut kuşağı ve banliyölerden oluşan bu halkalar, farklı toplumsal grupların ve işlevlerin yoğunlaştığı özgül ekolojik nişler olarak tasavvur edilir. Göç ve yerleşim, bu halkalar arasındaki hareketlilik üzerinden, “istila”, “rekabet” ve “ardıllık” gibi bitki ekolojisinden devşirilmiş terimlerle açıklanır; tıpkı yabani otların önce boş bir alana sızıp kök salması, ardından ya yerleşik türlerle dengeye ulaşması ya da başka türlerin baskısıyla geri çekilmesi gibi, toplumsal gruplar da kente “girer”, “yerleşir” ve zamanla başka grupların gelişiyile yer değiştirmek zorunda kalır. Bu perspektif, kentsel mekânı ardışık dalgalar hâlinde paylaşılan, devredilen ve yeniden işgal edilen bir uzam olarak görür; böylece kentsel dönüşümü, tarihsel-politik süreçlerden ziyade, kendiliğinden işleyen doğal döngüler olarak yorumlar. Kentteki etnik mahalleler, gettolar ya da çöküntü

3 Ernest W. Burgess, “The Growth of the City: An Introduction to a Research Project”, *Publications of the American Sociological Society*, cilt 18, 1925, s. 85-97.

bölgeleri de bu anlayışta, tarihsel, politik ve ekonomik güç ilişkilerinin ürünü olmaktan ziyade, “doğal adaptasyon” süreçlerinin sonucu gibi sunulur. Toplumsal süreçlerin “doğal” işleyişine yapılan bu vurgu, hiç kuşkusuz evrimci ve işlevselci bir natüralizmin izlerini taşır.

Tüm bu biyolojik metaforlar ve önkabuller, “doğal tarih” ve “kentsel ekoloji” başlıkları altında geliştirilen perspektifte karşılığını bulur; açıkça ifade edilmese bile çoğu zaman örtük bir teori olarak işler. “Doğal tarih”, kurumların ve kentsel formların sanki canlı türler gibi doğup büyüdüğü, yayıldığı, rekabet ettiği, uzmanlaştığı ve gerilediği varsayımına dayanır. Buna eşlik eden “kentsel ekoloji” fikri, doğrudan bitki ekolojisinden devşirilmiş ardıllık şemasını kentsel mekâna teşmil eder⁴; Burgess’in ünlü “eş merkezli bölgeler” modeli, “doğal bölgelerin” haritalanması ve ekosistem metaforunun işlevselci uzantısı olan denge (homeostaz) fikri, bu çerçevenin omurgasını oluşturur. Kent, böylece, tıpkı bir ekosistem gibi, farklı toplumsal grupların ve kurumların ardışık dalgalar hâlinde işgal ettiği, rekabet ve uyum süreçleri içinde yeniden düzenlenen, içsel olarak dengeye yönelen dinamik bir organizma olarak tasavvur edilir. Ekoloji terimi, bu bağlamda, kent içi yerleşim düzenlerini, nüfus hareketlerini, ekonomik etkinliklerin mekânsal yoğunlaşmasını ve belirli toplumsal formların (örneğin Cressey’nin çalışmasında taksi-dans salonlarının) ortaya çıkışını, sürekliliğini ya

4 Bkz., Robert E. Park, Ernest W. Burgess ve Roderick D. McKenzie. *The City: Suggestions for Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*. Chicago: University of Chicago Press, 1925. [Türkçesi: *Şehir, Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*, Türkçe Söyleyen: Pınar Karababa Kayalığıl, Ankara, Heretik, 2015.]

da ortadan kalkışını belirleyen görünmez ama etkili çevresel etkenleri ifade eder.

Cressey'nin taksi-dans salonları üzerine yaptığı çalışma, Burgess-Park hattındaki kent ekolojisi yaklaşımını somutlayan başlıca örneklerden biridir. Nitekim dans salonlarının tarihsel seyrini izleyen bu çalışmada, söz konusu mekânlar, hem “doğal bölgeler” içindeki konumlarına hem de rekabet ve müşteri ilişkileri gibi ekolojik baskılara bağlı olarak evrilmekte ya da yok olmaktadır. Burada “ekolojik baskılar” ifadesi, bir mekânın ayakta kalabilmesini ya da ortadan kalkmasını tayin eden toplumsal çevrenin karmaşık ve çoğu zaman fark edilmeyen etkilerine işaret eder. Kentin parçalı uzamlarının, yekpare bir bütünün farklı ekolojik nişleri olarak bu şekilde kurgulanışı, eş zamanlı olarak insan doğasına ilişkin birtakım örtük ve güçlü önkabuller de barındırır. Bu sessiz önkabullerden belki de en belirleyicisi, toplumsal düzende sürekliliğin esas olduğu; bunun, insan doğasının özündeki uyum arayışına ve düzeni muhafaza eğilimine dayandığı, normun asli, sapmanın ise geçici bir istisna olduğu inancıdır. Bu anlayışta insan, çevresine intibak etmeye meyyal; doğal dürtü, arzu, ihtiyaç ve çıkarlarca yönlendirilen; fakat tüm bu itkileri yerleşik toplumsal norm ve standartlarca hem tatmin edilen hem de dengelenen bir varlık olarak tasarlanır.

Böylelikle herhangi bir toplumsal “sorun”, tarihsel ve siyasal çelişki ya da çatışmaların zorunlu bir sonucu olarak değil, bu uyumun -yani insan doğası ile onun toplumsal olarak çerçevelenişi arasındaki dengenin- bozulması, geçici bir çözülme ya da anomali olarak algılanır. Bunun sonucunda,

kentin kendi iç yasalarıyla işleyen bir ekosistem şeklinde tasarlanması, siyasal-ekonomik güç ilişkilerini arka plana iterek, tarihsel kırılma ve çatışmaları depolitize eder; toplumsal değişimi ise kendiliğinden işleyen “doğal adaptasyon” süreçleri olarak sunar. Toplumsal düzen, sorgulanması gereken tarihsel bir inşa değil de doğal ve kendiliğinden işleyen bir hâl olarak tahayyül edildiğinde, ampirik betimleme de -pür gözlem ve kayıt iddiasının ardında ve tam da bu sayede- mevcut düzenin meşruiyetini yeniden üretme işlevini üstlenir. Yüzeyde nesnellik ve tarafsızlık görüntüsü veren bu ampirizm, natüralizmle birleşerek betimleme ile düzenin teyidi arasındaki sınırı bulanıklaştırır. Zira toplumsal dünyayla kurulan doksik ilişki -yani fenomenolojik olarak verili olana sorgusuz rıza-, toplumsal düzenin “doğallığı” fikrini örtük biçimde bilişsel düzeyde sabitler. Böylece veri toplama ve bunları sunma biçimi, yüzeyde teorinin sözde “tarafgirliğinden” arınmış ve “olani” tüm açıklığıyla kaydediyormuş gibi görünse de, baştan itibaren yüksek düzey normatif yük taşıyan önkabullerle şekillenir. Teoriden böylesi bir kaçış, söz konusu bağlamda, yalnızca metodolojik bir tercih olmaktan çıkar; ahlaki infiallerin ve normatif yönelimlerin sessizce sızabileceği bir zemin hâline gelir. Bu gelenekte, göçmen mahalleleri, çöküntü alanları ya da “suç bölgeleri” üzerine yapılan çalışmalar, çoğu kez, mevcut düzeni köklü biçimde sorgulamak yerine, onu daha kalıcı ve işler kılacak şekilde “ıslah” etmenin araçlarına döner; bilimsel tarafsızlık söylemi ise bu reformist yönelimin etkili meşruiyet kaynağı hâline gelir.

Bu durum, ilk dönem Chicago sosyolojisinin hem en güçlü hem de en sorunlu mirasını özetler: sahaya dair ben-

zersiz bir gözlem ve betimleme zenginliğinin, mevcut düzeni doğal ve kaçınılmaz gösteren normatif bir tutumla iç içe geçmesi. Paul G. Cressey'nin *The Taxi-Dance Hall* çalışması bu dinamiğin berrak bir örneğidir. Kitap, Chicago'nun iş merkezi çevresinde yer alan ve genellikle “güzel, canlı ve çoğu kez yalnızca kazanç peşinde koşan” genç kadınların, çoğu “yalnız ya da toplumsal bakımdan dezavantajlı” erkeklerle “bir dansa on sent” karşılığında dans ettiği salonları konu alır.⁵ Cressey'nin hedefi, tipik bir taksi-dans salonunun sosyal dünyasını betimlemek, bu mekânların “doğal tarihini” çıkarmak ve denetim biçimlerini olabildiğince tarafsızca sunmaktır. Yöntemi, sosyal hizmet kurumlarının vaka kayıtları, yönettiği bir gözlemci grubunun raporları ve beş yıllık saha çalışmasıyla derlenen zengin ampirik malzemeye dayanır. Betimlemeler, “Eureka Dans Akademisi” gibi mekânların gece rutinlerini, müşteri tipolojilerini, kadın dansçıların mesailerini ve ırksal-sınıfsal ayrımları bütün canlılığıyla gözler önüne serer.

Ne var ki bu “yakından bakış”, kısa sürede betimleme sınırını aşarak, ahlaki kaygılarla yüklü bir söyleme dönüşür. Bu noktada artık taksi-dans salonu, yalnızca kentsel bir ekolojik form değil, mevcut ahlaki düzenin ölçütleriyle değerlendirilen ve bu ölçütler doğrultusunda denetlenmesi gereken bir mekân olarak ele alınır. Bu ahlakçı tonun en çıplak hâli, örneğin şu satırlarda belirginleşir: “İrksal önyargılar, ahlaki normlar ve -doğru ya da yanlış bulmamızdan bağımsız olarak- toplum düzenini şekillendiren gelenekler, uzun süre varlığını sürdürecektir gibi görüldüğüne göre, bu tür uyumsuz evlilikleri teşvik eden ve günümüz evlilik yapı-

5 s. 23.

sında bozulmalara yol açan bir kurumun [*taksi dans salonlarının*] varlığına göz yummanın ne kadar akıllıca olduğu sorgulanmalıdır.”⁶

Bununla birlikte, böylesi bir normatif yüke rağmen, Cressey’nin başarısı, bir taksi-dans salonunun sosyal dünyasının belli başlı veçhelerini -mekânın fiziksel düzeninden müşteri tipolojilerine, dansçıların mesai ritimlerinden ırksal ve sınıfsal ayrımlara dek- ayrıntılı ve mahir biçimde resmedebilmesinde yatar. Ne var ki, “Eureka Dans Akademisine” dair doğrudan gözlemlerden hareketle inşa ettiği “tipik” taksi-dans salonu, görüldüğü kadar kendiliğinden ortaya çıkmış değildir. Bu tipiklik, nesnenin gözlemciye verili olarak dayattığı bir gerçeklikten değil; gözlemcinin bakışından, neyi görüp neyi görmediğinden, hatta neye hiç bakmadığından doğar; başka bir deyişle, araştırmacının gözlem nesnesini inşa etme biçimiyle sıkı sıkıya bağlantılıdır. Zira hatırlatılmalıdır ki, “tipik” olarak addedilen, pür bir ampirik gözlem olmanın çok ötesinde, “tipik” olanı tanımlayan kolektif bir temsil kümesine ve sınıflama şemalarına dayanır. Tipik ya da atipik olan -daha doğrusu “öyle addedilen”- her zaman bir sınıflama şemasının prizmasından süzülerek belirlir. “Tipik bir mahalle”, “tipik bir işçi” ya da tersinden, “atipik bir köylü” gibi ifadeler, büyük ölçüde bu kolektif temsil öbeklerinin ve yorumlayıcının sınıfsal aidiyetinin ve onun sınıflama şemalarının örtük mantığını dışa vurur. Gözlemlenen ampirik nesnenin içeriğini tayin eden şey, her zaman gözlemi örgütleyen sınıflayıcı şemalardır; ve gündelik deneyimde temsiliyet açısından “tipik” olarak nitelendirdiğimiz hemen her şey, büyük ölçüde bu şemaların örtük biçimde

6 İtalik bana ait, s. 361.

işleyen zihinsel ekonomisinin ürünüdür. Aslında bu, aklın sınıflama ihtiyacına verdiği spontane bir yanıttır; birtakım özelliklerin yaygınlık veya istisnailik derecelerini kestirmeye yönelik, fenomenolojik anlamda doğal bir tutumdur. Gündelik deneyimde kaçınılmaz ve işlevsel olan bu çıkarım tarzı -zira bireyler için yaşamın fenomenal akışında yön bulmaya yarar, elzemdir- farkında olunmaksızın sosyolojik analizin zeminine sızdığında, ciddi bir epistemolojik kayma riski doğurur.⁷

Bu türden bir riskin erken dönem Chicago sosyolojisinin de çoğu kez sorgulanmaması, bilimsel bilginin mahiyeti ve işlevine dair bambaşka bir anlayışla irtibatlıdır. Zira o dönemin sosyoloji pratiğinde, sosyologdan yalnızca toplumsal olguları çözümlemesi değil, aynı zamanda ürettiği bilgiyi toplumsal reformun hizmetine sunması beklenir. Bu nedenle, Chicago Ekolünün erken döneminde saha araştırmalarının “iyileştirme” ya da “ıslah” hedefleriyle iç içe geçmesi tesadüf değildir; seçilen konular, izlenen yöntemler ve yapılan analizler, bilimin tarafsızlığı söylemiyle çerçevelense de -hatta tam da bu meşruiyete dayanarak- fiilen belli bir normatif projenin taşıyıcısına dönüşür. Dahası, bu reformist yönelim, dönemin finansman ve fon sağlayıcılarının beklentileriyle de örtüşür; toplumsal düzeni muhafaza ya da “ıslah etme” amacı güden çalışmalar, kamusal meşruiyet ve maddi kaynak temini açısından belirgin bir avantaj sağlar.

Cressey’nin metninde yer alan, “son tahlilde, taksi-dans salonu sorunuyla ancak erkeklerin meşru arzularının daha

7 Tipiklik ve temsiliyet tartışmasına dair, bkz., Levent Ünsaldı, “Takdim”, içinde, P. Bourdieu, J.-C. Chamboredon, J.-C. Passeron, *Sosyoloji Zanaatı*, Heretik, 2025, s. 65-72.

sağlıklı bir biçimde karşılanması yoluyla başa çıkılabilir”⁸ gibi ifadeler, ilk dönem Chicago geleneğinin reformist yöneliminin sıradan bir tezahürü olmasının ötesinde, görünüşte “teorisiz” ve salt ampirik betimlemelere dayalıymış gibi duran bu metinlerin derin dokusuna sızan cinsiyetçi hiyerarşileri de tüm çıplaklığıyla ele verir. Toplumsal düzenin kurucu hiyerarşileri -her şeyden önce cinsiyetçi ve sınıfsal hiyerarşileri- “normal” ile “sapan” davranış tiplerini çerçeveleyen asli önkabuller olarak, fark edilmeksizin ve sorgulanmaksızın analizin içine yerleşir; örneğin kadınların olası cinsel tatmin ihtiyacı ya da arayışı, daha baştan ve tartışmasız biçimde, doğal olmayanın ve sapmanın hanesine kaydedilecektir. Ne var ki bu hiyerarşiler, apaçık bir sosyal doktrinin parçası olarak değil, sanki doğrudan ampirik gözlemden kendiliğinden türemiş bir gerçekliğin nötr tasvirleriymiş gibi kurgulanır. Böylelikle bilimsel tarafsızlık görüntüsü ve ampirizm, arka planda işleyen normatif düzenin görünmez taşıyıcısına dönüşür.

Bununla birlikte, elinizdeki eser, Chicago sosyoloji geleneğinde cisimleşmiş ampirik sosyoloji pratiğinin başlıca metinlerinden biridir. Onu bugün, aradan neredeyse bir yüzyıl geçmişken Türkçeye kazandırmak, yalnızca bir monografiyi dilimize aktarmak değil; ampirik sosyolojinin doğum anına, ilk saha temaslarına ve özgün gözlem biçimlerine dair tarihsel bir kaydı yeniden dolaşıma sokmaktır. *The Taxi-Dance Hall*, Amerikan sosyolojisinin –ve onun en canlı damarlarından birini oluşturan Chicago Ekolünün– gelişiminde ampirik saha incelemelerinin ve monografilerin nasıl kurucu bir işlev üstlendiğini berrak biçimde ortaya koyar. Taksi-dans

salonu gibi “marjinal” addedilen bir mekân, bu bağlamda, modern kentsel yaşamın ilişki ağlarını ve ahlak rejimlerini çözümlemenin bir merceğine dönüşür. Bu monografi, kentsel hayatın görünüşte tali, kenarda sayılan alanlarının bile araştırma nesnesine dönüştürülebileceğinin parlak bir örneğidir. *The Taxi-Dance Hall*, bu bakımdan, hem ampirik sosyolojinin hem de katılımlı gözlem geleneğinin en eski ve kurucu örneklerinden biridir. Kuşkusuz, yukarıda belirtildiği üzere, dönemin hâkim ahlakçı dili ve normatif önkabulleri metnin her yanına sinmiştir; hatta çalışma bütünüyle bu çerçevenin içinde biçimlenmiştir. Ne var ki tam da bu özellik, ona ayrı bir değer katar: *The Taxi-Dance Hall*, ampirik bir sosyolojinin sahayı düşünme kapasitesini ve betimleme canlılığını sergilerken, aynı zamanda naif bir ampimizmin kör noktalarını ve sınırlarını da açığa çıkarır. Dolayısıyla bu metni bugün, aradan neredeyse bir yüzyıl geçmişken Türkçede yayımlamak, bir disiplinin hafızasını taze tutmanın, “başlangıçlara” dönerek süreklilikleri ve kopuşları bugünün pratikleriyle birlikte okumanın ve sosyolojinin kendi üzerine düşünme yeteneğini beslemenin bir yoludur. Cressey’nin monografisi, yalnızca bir kentsel mekânın etnografik kaydı değil; ampirik sosyolojinin kuruluş evresinde “gözlem” ile “ahlaki yargı” arasındaki geçirgen sınırların nasıl olağan kabul edildiğini de gözler önüne seren bir vesikadır.

Bugünün Türkiye’indeki köklü siyasal dönüşüm, ampimizmin ahlakçılığın kılıfı olarak yeniden tedavüle sokuluşunu mümkün kılacak bütün koşulları hazırlamış görünüyor. Örneğin, resmî takvimde 2025’in “Aile Yılı” olarak ilan edilmesi, basit bir bürokratik jestten ibaret değildir; çok daha geniş bir siyasal projenin ahlakçı sütunlarından birinin

resmî tescildir. Bu proje, sosyolojiye tevdi edilen misyonu da tayin eder: Araştırmacıdan beklenen artık yalnızca belirtmek yahut çözümlemek değil; incelediğini hâlihazır-daki ya da inşası sürmekte olan düzeni tahkim edecek bir istinat taşına dönüştürmektir. Yüz yıl önce Cressey'nin perspektifine sirayet eden doksik önkabuller, bugün başka bir bağlamda, başka bir içerikle, fakat benzer bir işlevle, yerli ve milli sosyolojinin damarlarında dolaşmaktadır. Burada, tıpkı *The Taxi-Dance Hall*'da olduğu gibi, görünürde saf gözlem ve kayıt faaliyetleri, gerçekte, belirli bir ahlaki girişimin taşıyıcı kolonlarına dönüşmekte; ampirizm, bir kez daha, kendi isminin ardına gizlenmiş bir moralizmin retoriği hâline gelmektedir. Önümüzdeki dönemde bu yönelimin ivme kazanacağına dair alametler şimdiden berraktır: Kamu kaynaklarının, proje ve fonlama kanallarının ve akademik kadroların maneviyatçı bir sosyolojiye -yahut maneviyatla mücehhez sosyologlar eliyle icra edilen, fakat esasen ve her şeyden önemlisi sadakatle yoğrulmuş, itaatle pekiştirilmiş bir sosyolojiye- tahsisi, adeta kendiliğinden ilerleyen bir süreç izlenimi vermektedir. Böylece, iktidarın sosyolojiden beklediği bu normatif misyonu layıkıyla yerine getirecek kurumsal zemin de, kadro altyapısı da, eğer karşı bir direnç inşa edilemezse, pek kısa bir vakit içinde alanı bütünüyle tahakküm altına alacaktır.

İster ilk dönem Chicago sosyolojisinde görüldüğü gibi reformist bir projenin hizmetinde, ister bir dönem Türk sosyolojisinin seyrinde olduğu üzere pozitivist ilhamla kur-gulanmış bir sosyal mühendislik teşebbüsünün parçası olarak, sosyolojinin araçsallaştırılması yeni bir olgu değildir; elinizdeki metin bunu bir kez daha hatırlatır. Bu çerçevede,

bugün Türkiye’de sosyoloji ve genel olarak sosyal bilimler, ardı ardına gelen ihraç ve baskı dalgaları eşliğinde, alanı bir aygıtla dönüştürmeyi hedefleyen yeni araçsallaştırma girişimlerinin odağındadır. Bu durum, bilimin kendi seyrinin yekpare ve kümülatif bir ilerleyişten ibaret olmadığını; tersine, sürekliliğin yanı sıra kesintiler, kırılmalar ve geri dönüşlerle örülü olduğunu gözler önüne serer. Buradan çıkarılacak, belki de en mühim ders şudur: Ne bilimsel özerklik ne de hakikat, kendiliğinden erişilen ya da ebediyen muhafaza edilen kazanımlardır; her ikisi de, tıpkı bilimin tüm nesneleri gibi, daima bir mücadele nesnesidir.

Levent Ünsaldı

Ankara, 12 Ağustos 2025